

una persona'.

Sembla que ni els mateixos filòlegs balears no s'han adonat que l'accepció etimològica 'apagar' encara és viva en alguns punts de l'interior pagesívol de l'Illa, però jo mateix vaig oír com a Santa Margalida em parlaven d'un foc que s *atúda* (1963): potser era *sə túda?*, detall possible i poc important.

En ross. té gran ús: si bé Grandó precisa que en lloc de *atudar* 'apagar' «també s'usa *apagar*, sobretot a Conflent i Vallespir» (*Misc. Fabra*, 182). Jo mateix, però, ho he sentit des del Capcir (*əicədá* 'apagar' als Angles, 1960) fins al Canigó i el cim de les Alberes: «aquell foc va costar molt de *l atudá*» Vallmanya (1960) (de la ə-?); «*atuda* ben bé l'allumeta» ('apaga ben bé el misto, que hi hauria perill...'), a les Illes i a la Clusa vaig sentir successivament *tudá l fók* i *atudá l fók* (1959).

Recordo que el mateix Josep Sebastià Pons usava *atudar* per 'apagar' en conversa amb mi (1960). I en literatura ben catalana: «sul cop encén, tornar, la candela *atudada*», Saisset (*Catal. d. R.*, 83); «Igual una ombra en el sòl del camí, / ma juvenesa ara és perduda: / ¿No sents, cor me, com el passat en mi / poc a pocet *s'atuda?* / Què val de recordar? Recordaré / --- / on són aquelles flames que saltava / ---? / I ont és, amor, aquella rosa, / envermellida al dematí, / aquell canyís, i la parra fullosa, / i el teu hort, que del meu era veí!», J. S. P., *Canta-Perdiu*, 154. Molt rara en ross. és l'acc. 'fer malbé', i encara només en els pendissos superiors de les valls canigonènques: Mestre Pons i jo sentírem com un pagès dels alts llogarets de la Bastida se'ns planyia que «tot se va *tudá*» (1960).

En llengua d'oc antiga, en la forma rigorosament occitana *tudar*, trobem el sentit etimològic 'extingir' o 'apaivagar'; i per cert que l'ex. pràcticament més antic, fi S. XII, pot passar tant per català com per occità, essent del trobador rossellonès Guillem de Cabestany; on, adreçant-se amb ardor a la dolça i apassionada Saurimonda de Castellrosselló (la de la història del cor i la desesperada defenestració), li murmurava: «e-l fuecs que m'ard és tals que Nils / no-l *tudaria* ---» (*Ar vey* ---): doncs, tant o més encara 'calmar, extingir una set devoradora' que no pas 'apagar', puix que del devessall del Nil es tracta. Hi ha també l'afraice-sat *tuar*; i justament, com constata Appel (examinant, un per un, més de dotze testimonis antics), hi ha sempre el sentit de 'matar' quan la forma és *tuar*, i quasi sempre *tudar* quan manté el sentit etimològic d'apagar, extingir, apaivagar (amb una sola excepció *tudar* 'matar' en les *Disciplinas de Clergia*, c. S. XIII) (PSW VIII, 515-6; Rayn. v, 438).

Només *tudar* es troba en els trobadors, i no pas sovint; mentre que hi ha *tuar* en textos prosaics, o èpics de regust nòrdic, i en part afrancesat (*Ferabràs*, *Crozada* de Tudela); d'on la seva conclusió que és un francèsisme, conclusió justa; si bé crec que s'ha de matisar, tenint en compte que la caiguda de la -r- intervocalica és normal en tot el Delfinat, pel Roine bastant avall, i en alguna altra zona de transició al francopro-

vençal; fins al punt d'admetre que és oc. propi, de transició, centrat en una petita zona, i amb certa penetració progressiva cap al Sud, sobretot en gèneres més prestigiats per la gent d'Oil.

Es cert, d'altra banda, que també hi hagué, amb menys extensió, un occità ant. *atudar* tr. «éteindre» i *s'estudar* «s'éteindre». Avui el mot té extensió limitada —no pas absent de parlars purs, i en la forma amb -d- i el sentit etimològic—; car, en general, i sobretot cap als Pirineus, regna *auci* OCCIDERE en el sentit de 'matar', i altres; i *amourtà* i tipus semblants en el de 'apagar'.

Tanmateix, pel TdF mistralenc, consta alguna vida local de *tudá*; i almenys en el SO. llenguadocià es manté *atudá* amb el sentit etimològic: tol. «*atudá*: éteindre; *atudat*, -ado, 'qui est éteint': *l'enjin de l'artista s'atudo* 's'éteint'» (Visner). Bàsicament estrany al gascó; en el mapa «éteindre» de l'ALGc. (iv, 1293), només *atúdá* a les dues localitats de Tolosa i Lezat, que ja són llenguadocianes (si bé a la ratlla del gascó); i el francesisme *túá*, a Guiana i ací i allà, en punts esparsos (cf. *hil*, en el basc benapartarra de Labastide, que pròpiament és el mot per dir 'matar' i 'morir').

Recordem els grans fets francesos: «*tuer*: a d'abord eu le sens d'«éteindre», encore chez Malherbe, et usité aujourd'hui depuis la Bretagne jusqu'à la Savoie, d'où 'étourdir, abattre, tuer'; cf. aussi it. *attutare*, *stutare* 'éteindre', et surtout 'adoucir, calmer'. --- Il n'y a pas à objecter que le sens de 'tuer' apparait dès les premiers textes, et celui d'«éteindre» seulement au xv S. (on a du reste en lat. médiéval *tutat lampadem unam*); en effet les régions d'où proviennent la plupart des textes littéraires du M. Â.: Normandie, région parisienne, Picardie, Champagne, Bourgogne ont conservé *éteindre*», Bloch, 2.

En conjunt podem dir que el descabellament de TUTARE en llatí vulgar fou una innovació de la Romània central, abraçant de ple el fr. i la llengua d'oc (fins al frprov. i llgd. pirinenc), i restant completament estrangera als dos extrems, E. (roms., dalm.) i O. (port., cast. i fins gc.), si bé existint, més feblement, en les llengües intermèdies: cat., sard, reto-rom. (friül. *tuder* 'esgotar') i italià.

A Itàlia, en efecte, el resultat presenta cert paral·lelisme amb el del català; en la llengua literària s'usà *stutare* per 'apagar' només en els Ss. XIII i XIV; *attutare*, un poc més vigorós, amb els sentits «educare, mitigare, passioni», «domare», «dileguarsi, svanire», «distruggere» i fins 'pagar'. Avui està antiquat, però ja l'usava el Boccaccio; en el famós obscè passatge: «farai bene che tu col tuo diavolo aiuti ad *attutare* la rabbia al mio *ninferno*» (III, § 238.13 «ajuter a traure la ràbia» cat., 1429, p. 219); resta avui literari i correcte, però no massa usual, en la forma heteròclita i familiar *attutire* 'calmar una mica': *attutire il bambino*, non *s'attutisce facilmente*.¹ En els dialectes apareix en forma escadussera, en alguns lloc: zona veneciana, napol. *stutare*, Trieste *distudare la lume* 'apagar-la' (Alberto Spaini, *La Lingua di Trieste*, 1959); en fi, *tuar*, en algun altre parlar del Vènet.